
Анжеліка ЦИМБАЛАРУ,
головний науковий співробітник відділу інновацій
та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України,
доктор педагогічних наук;

Наталія ПАРХОМЕНКО,
начальник відділу наукового та навчально-методичного забезпечення
змісту дошкільної та початкової освіти в Новій українській школі
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

ОРІЄНТОВНІ ВИМОГИ ДО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ПРОБЛЕМНІ ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

До початку 2016/2017 навчального року Міністерством освіти і науки України підготовлено пакет оновлених документів в галузі початкової освіти. Одним з основних були Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН від 19.08.2016 № 1009 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222»). Цей документ розроблено як відповідно до змін у навчальних програмах, так і з урахуванням пропозицій, які висловлювались дописувачами під час їх обговорення на платформі EdEra. Водночас робота відбувалась в умовах обмеження чинними Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (наказ МОН України від 13.04.2011 №329, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 за № 566/19304), що не дало змогу реалізувати системний підхід повною мірою. Але провідне завдання внесення змін — створення сприятливих умов для організації оцінювання навчальних досягнень учнів з урахуванням принципу здоров'язбереження та запобігання прояву фрустрації в стані учнів, викликаній чинною системою оцінювання, — було виконано.

З огляду на зазначене під час розвантаження навчальних програм для початкової школи змінювався не лише зміст документу, а й здійснювалось його структурне удосконалення. Окреслимо ключові зміни орієнтовних вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів 1–4 класів. Так, в оновленому документі:

- ♦ розширено діапазон вербального оцінювання навчальних досягнень учнів: у 2 класі з усіх навчальних предметів не тільки в I семестрі, а й в II (за рішенням педагогічної ради); у 3–4 класах не тільки з предметів «Інформатика», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрованого курсу «Мистецтво», «Основи здоров'я», «Фізична культура», а й «Я у світі» та «Трудове навчання»;
- ♦ знято вимогу до щомісячного оцінювання і фіксації у журналі ведення зошитів з усіх навчальних предметів (відповідно підготовлено Лист до Державної аудиторської служби України (від 10.11.2016 №1/12–5366), в якому зазначено, що факт перевірки зошитів учителем підтверджується поточними оцінками, які вчитель ставить у зошитах, а не в окремій колонці Класного журналу);

- ♦ розширено варіативність у структуруванні контрольних робіт — пропонуються не тільки тестові, а й комбіновані та подано вимоги до формування їх змісту;
- ♦ зменшено кількість підсумкових перевірок, обсяги текстів для аудіювання, диктантів, переказів, читання тощо;
- ♦ деталізовано вимоги до поточних перевірок;
- ♦ синхронізовано вимоги до поточних і підсумкових перевірок навчальних предметів з мови навчання і мови вивчення (мови національних меншин);
- ♦ перенесено перевірку аудіативних умінь до «Літературного читання» (відповідно до змін у навчальних програмах);
- ♦ запропоновано вибір учителем форми перевірки діалогічних умінь — усно або письмово (оскільки на практиці через брак часу перевірку діалогічного мовлення переважно проводили письмово);
- ♦ знято таку підсумкову перевірку сформованості писемного монологічного мовлення, як письмовий твір, оскільки у початковій школі тільки розпочинається робота над написанням творів (забезпечується пропедевтика), тому не має потреби виносити цей вид роботи на підсумкову перевірку, достатньо це робити під час поточної перевірки.

Результати аналізу запитань учителів, батьків, що надходили протягом першого навчального року роботи за Орієнтовними вимогами до оцінювання навчальних досягнень учнів 1–4 класів, а також коментарів науковців і методистів засвідчили потребу в деталізації певних положень документа з метою уникнення неправильної їх інтерпретації.

Передусім відповідаємо на запитання щодо можливості **використання попередньої (2013 р.) редакції Орієнтовних вимог до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи**. З огляду на те, що додаток 1 до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» скасовано наказом МОН України від 19.08.2016 № 1009, цей документ не є чинним. Відповідно втратив чинність і лист МОН України від 28.01.2014 №1/9–74 «Щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів», в якому представлені інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів. Отже, обидва названі документи не можуть використовуватись для оцінювання навчальних досягнень учнів 1–4 класів.

Один із найпоширеніших коментарів щодо запропонованих змін стосувався того, що порівняно із попереднім документом розвантаження не відбулось, оскільки кількість перевірних робіт збільшилась. Стосовно такого бачення змін, *по-перше*, зазначимо, що в педагогічній науці вимірювання ступеня розвантаження тільки кількісними показниками не може вважатись валідним. *По-друге*, кількість робіт дійсно зменшено. Так, відповідно до інструктивно-методичних матеріалів щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів (2014 р.) у початковій школі застосовувались такі види контролю: поточний періодичний, тематичний, семестровий, річний, державна підсумкова атестація. Тож, крім тематичного контролю у формі тематичної контрольної роботи, здійснювався періодичний контроль (аудіювання, читання тощо), що передбачав організацію самостійної роботи учнів. Але по суті, це роботи, що передбачали контроль і оцінювання так

само як і контрольні, оскільки «мали на меті визначення й оцінювання сформованості загальнопредметних умінь і навичок» [2, с. 5]. Тож те, що не у всіх навчальних предметах їх урахувували як контрольні роботи не означало, що за своєю суттю вони не були такими і діти не були перевантажені кількістю перевірних робіт. Натомість в орієнтовних вимогах до оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх навчальних закладів (2016 р.) передбачено такі види контролю, як поточний і підсумковий. Відповідно дуже прозоро всі роботи підсумкового контролю визначаються контрольними.

Останнім документом, в якому прописувалась формула визначення кількості підсумкових (тематичних) перевірок протягом семестру/року був Лист МОН України від 11.09.2007 №1/9–532, де зазначається: якщо на вивчення предмета виділено 1 годину на тиждень, рекомендується 2 тематичні перевірки на семестр, 2 години на тиждень — 3 тематичні перевірки, 3–4 години на тиждень — 4 тематичні перевірки. Відповідно до окреслених листом рекомендацій в Орієнтовних вимогах до оцінювання навчальних досягнень учнів 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (2016 р.) кількість підсумкових перевірок для всіх навчальних предметів визначалась з урахуванням кількості годин, передбачених програмою на їх вивчення.

З урахуванням зазначеного прокоментуємо зміни щодо контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів з окремих навчальних предметів. Насамперед необхідно підкреслити, що внесені зміни дозволили уніфікувати для всіх навчальних предметів вимоги щодо кількості підсумкових робіт. Так, у документі 2016 р. чітко вказано кількість контрольних робіт з **природознавства**. Натомість у документі 2014 р. у розділі щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з природознавства, на відміну від усіх інших навчальних предметів, кількість підсумкових робіт взагалі не вказувалась. Однак зазначалось, що «наприкінці вивчення програмової теми (кількох невеликих за обсягом тем) рекомендуємо проводити контрольну роботу, яка складається із завдань різного рівня складності» [2, с. 76]. Тому вчителі самостійно визначали їх кількість. Відповідно 2 години на тиждень передбачало по 3 підсумкові (тематичні) перевірки на семестр. Отже, підготовлені окремими методистами порівняльні таблиці з кількісними показниками перевірних робіт з цього предмета не можуть братись до уваги як валідні.

Певних змін зазнали орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів з **літературного читання**. Зважаючи на те, що аудіювання в оновлених програмах перенесено з предмета Українська мова до предмета Літературне читання, подана у документі 2016 р. кількість підсумкових перевірок (по 4 у кожному семестрі в 2–4 класах) не перевищує кількості передбачених документом 2014 р. самостійних і підсумкових контрольних робіт.

Введення контрольної роботи з **математики** в кінці навчального року в 1 класі є логічним, оскільки такі роботи проводились з навчання грамоти — читання і письма. Виникає питання, чому досі це не було передбачено у навчальному предметі, що вивчається 4 години на тиждень? Кількість підсумкових робіт з математики в інших класах залишилась незмінною.

Кількість робіт з підсумкової перевірки, які проводяться в 1–4 класах з **мови** подано у порівняльній таблиці. У 2 класі їх зменшено на 4, у третьому класі — на 6, у 4 класі на 6.

Зведена кількість робіт з мови

Загальна кількість перевірок за семестр	1 клас		2 клас		3 клас		4 клас	
	I сем.	II сем.	I сем.	II сем.	I сем.	II сем.	I сем.	II сем.
За документом 2014 р.	—	2	6	7	8	8	8	9
За документом 2016 р.	—	2	4	5	5	5	5	6

Тож загальна кількість підсумкових перевірок у 2–4 класах з усіх навчальних предметів сумарно за навчальний рік зменшилась. Але крім кількісних показників підсумкових робіт розвантаження простежується у їх систематизації, уніфікації вимог з усіх навчальних предметів і конкретизації вимог до формування змісту й оцінювання.

Звернемось до пояснень, які стосуються запитань щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з певного навчального предмета.

Велика кількість запитань від батьків і вчителів стосувалась положення про те, що **окрема оцінка за графічні навички не ставиться**. Передусім потребує роз'яснення те, що у документі йдеться про графічну навичку, а не каліграфію. Каліграфія — поняття більш широке, ніж графічна навичка і передусім передбачає *красиве письмо*. Наприклад, дотримання певної ширини ліній, що досягається різним натиском на ручку. Натомість у навчальному процесі акцент робиться на *правильному письмі*. Відповідно у документі чітко окреслено, що під час перевірки та оцінювання графічних навичок ураховують форму, розмір, нахил, поєднання літер. З огляду на те, що протягом навчання у початковій школі почерк дитини ще формується і відповідно графічна навичка має активно розвиватись, цей вид роботи окремо не оцінюється. Тож з метою орієнтації учителів щодо оцінювання графічних навичок і культури оформлення письмових робіт, зазначимо, що від балу, одержаного під час оцінювання письмової роботи за іншими показниками (знання про мову і мовлення, мовні уміння й навички; досвід мовленнєвої діяльності тощо) вчитель може зняти не більше 2 балів за недоліки щодо графічних навичок письма і культури оформлення роботи.

Щодо положення про те, що **поточні і підсумкові перевірки та оцінювання навчальних досягнень учнів з мови вивчення** (українська мова, мови національних меншин) у 2 класі проводять за тими ж вимогами, що і в 1 класі з мови навчання — навчання грамоти; у 3 класі з мови вивчення за тими ж вимогами, що у 2 класі з мови навчання — мова, літературне читання; у 4 класі з мови вивчення за тими ж вимогами, що у 3 класі з мови навчання — мова, літературне читання, зазначимо, що це спрямовано на уніфікацію вимог щодо перевірки і оцінювання навчальних досягнень учнів з предметів мовного циклу. Водночас цей підхід ураховує той факт, що кількість годин на опанування мови вивчення, на відміну від мови навчання, значно менша. Відповідно зменшено і вимоги (на один рік навчання) щодо обсягів текстів, кількості і складності завдань і вимог до рівня сформованості певних знань і умінь. При цьому зазначені зміни не впливають на рекомендацію щодо вербального оцінювання. Звертаємо увагу на те, що оцінювання навчальних досягнень учнів з мови вивчення здійснюється за **тими ж вимогами, що і в певному класі з мови навчання**. Тож орієнтиром для здійснення контрольно-оцінювальної діяльності на уроках з мови вивчення

є положення, зазначені у розділі, що стосується мови навчання, а не Вступу, де прописано в яких класах і за яких умов оцінювання здійснюється бально і вербально. Положення, прописані у Вступі, стосуються всіх навчальних предметів і не мають протиріч із положеннями, що стосуються певного навчального предмета. Отже, навчальні досягнення з мови вивчення оцінюються вербально у 1 класі і за рішенням педагогічної ради — у 2 класі; об'єктами поточної і підсумкової перевірок навчальних досягнень учнів з мови вивчення у 2 класах такі самі як з мови навчання у 1 і відповідно у 3 класах як у 2, у 4 класах — як у 3.

Щодо запитань про **вимоги до формування перевіркової роботи з аудіювання в 2 класі та тематичну перевірку з літературного читання на матеріалі одного з прочитаних за підручником творів** і чи потрібно проводити тематичні перевірки за результатами опрацювання певного розділу, відповідаємо, що в Орієнтовних вимог до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи [3] чітко зазначено, що контрольні роботи з перевірки навичок читання вголос, читання мовчки, аудіювання, усного переказу літературного твору і роботи з літературним твором як окремі роботи здійснюється за тими ж вимогами, що і поточна перевірка цих навичок. Відповідно у документі подано опис поточної перевірки, де до кожного виду чітко зазначається, на якому матеріалі вона відбувається. Наприклад, зазначено, що письмова перевірка досвіду читацької діяльності у 2 класі передбачає *первинне ознайомлення учнів із текстом* під час читання його вголос учителем. У цьому випадку, на відміну від аудіювання, другокласники стежать за читанням очима по тексту. Використання такого методичного прийому під час перевірки зумовлене віковими особливостями учнів та рівнем сформованості у них навички мовчазного читання. Таким чином забезпечуються передумови для орієнтування дитини по тексту під час виконання завдань на його опрацювання.

Розподіл літературних творів на блоки в «літературному читанні» передбачає створення сприятливих умов для підготовки дітей до певного виду перевіркової роботи, яка проводиться в кінці опрацювання кожного блоку (навичка читання вголос або мовчки чи аудіювання тощо), а не для перевірки результатів опрацювання творів певного розділу. Це чітко зазначено в документі.

Стосовно запитання про необхідність **проводити роботу з літературним твором (контрольна робота №7) окремо чи поєднуючи її з перевіркою навички читання мовчки** та запитання **про те, які обсяги текстів для опрацювання дітьми слід для цього подавати**, відповідаємо, що в Орієнтовних вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи чітко зазначено в якому класі, як і які роботи можна комбінувати. Цитуємо:

Тематичні контрольні роботи можуть проводити окремо за кожним із поданих у таблиці видів перевірок: сформованості навички читання вголос; сформованості навички читання мовчки; сформованості навички аудіювання; уміння усно переказувати літературний твір; сформованості уміння працювати з літературним твором.

Водночас контрольні роботи можуть бути комбіновані:

1) з перевірки сформованості навички читання мовчки та завдань до тексту для перевірки розуміння змісту прочитаного, уміння працювати з текстом, творчого на побудову висловлювання власної думки за змістом прочитаного;

2) з перевірки навички читання мовчки із тестовими завданнями для перевірки розуміння змісту прочитаного, уміння працювати з текстом, творчого завдання на побудову висловлювання власної думки за змістом прочитаного.

Комбіновані роботи проводять тільки в 3–4 класах. Загальна кількість перевірок за семестр від вибору кількості комбінованих робіт не змінюється. При цьому протягом навчального року комбінованих робіт має бути *не більше 3*.

Щодо **обсягів текстів для роботи з твором у 2 класі**, пояснюємо, що в Орієнтовних вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи зазначається, що перевірка досвіду читацької діяльності у 2 класі передбачає первинне ознайомлення учнів із текстом *під час читання його вголос учителем* [3]. Відповідно обсяг тексту має бути таким, як для слухання/розуміння (перевірки аудіативних умінь), орієнтовний обсяг якого, наприклад, у 2 класі (140–160 слів).

Щодо запитання про **вимоги до проведення контрольної роботи №3 Усний переказ прочитаного твору**, відповідаємо, що відповідно до Орієнтовних вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи, оцінювання контрольних робіт з перевірки навичок читання вголос, читання мовчки, аудіювання, усного переказу літературного твору і роботи з літературним твором здійснюється за тими ж вимогами, що і поточна перевірка цих навичок [3]. Вимоги до її формування визначаються усною формою цієї перевірки, відповідно текст добирається за вимогами до читання вголос для певного класу.

Щодо запитання про **принципи укладання перевірних робіт для 2 класу** шкіль з іншими мовами навчання відповідаємо, що кількість і вид перевірок зазначено в Орієнтовних вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Крім цього, у документі окреслено вимоги до укладання кожного виду перевірних робіт для кожного класу та їх оцінювання, у тому числі аудіювання і усний переказ.

Наприклад, в 1 класі орієнтовний обсяг тексту на кінець навчального року 70–90 слів. Завдання для перевірки розробляють на матеріалі різних мовних одиниць: звуків, слів, словосполучень, речень, текстів. Ними передбачено визначення рівнів сприймання відповідного мовного матеріалу на слух, виокремлення певної мовної одиниці з-поміж інших, розуміння почутого. В 2–3 класах учням пропонується прослухати незнайомий текст, орієнтовний обсяг якого у 2 класі — 140–160 слів, у 3 класі — 210–230 слів, у 4 класі — 280–300 слів. Після прослуховування тексту учні усно або письмово виконують завдання на розуміння фактичного змісту сприйнятого на слух тексту (хто?, що?, які?, де?, коли?, як?), відтворення послідовності подій; встановлення смислових, причинно-наслідкових зв'язків, визначення теми твору. Для учнів 2 класу завдання мають стосуватись тільки фактичного змісту твору. Оцінювання аудіативних умінь в усній формі здійснюється за тими ж вимогами, що і оцінювання сформованості навички розуміння прочитаного. Для письмової перевірки аудіативних умінь добирають 8 тестових завдань, з яких 4 завдання закритого типу з вибором однієї правильної відповіді серед трьох пропонованих варіантів по 1 балу за кожне і 4 завдання відкритого типу по 2 бали за кожне. Зміст завдань такі самі, як і для усної перевірки аудіативних умінь.

Щодо прохання проілюструвати добір завдань, для комбінованої роботи з **математики** та її оцінювання в 2 класі, то подаємо зразок такої контрольної роботи.

2 клас

Зразок контрольної роботи, укладеної відповідно до нових орієнтовних вимог до контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи

Зміст завдання	Максимальна кількість балів (12)
Знайди значення виразів $38 + 26 =$ $82 - 49 =$ $90 - 37 =$ Або Знайди значення виразу $80 - (37 + 56 - 45) =$	3 бали (по 1 за кожний вираз)
2. Порівняй іменовані числа 2 дм 3 см ☐ 17 см АБО 45 к. ☐ 3 грн	1 бал
3. Знайди значення виразу $52 - b$, якщо $b = 26$ Або Розв'яжи рівняння $52 - b = 26$	1 бал
4. Розв'яжи задачу У шкільній їдальні для приготування компоту використали 5 кг груш, а яблук — на 3 кг більше. Скільки кілограмів фруктів використали для приготування компоту?	3 бали
5. Накресли відрізок AB довжиною 1 дм 2 см. Постав на ньому точку C так, щоб відрізок AC дорівнював 5 см.	2 бали
6. Якщо рахувати зліва направо, то книга стоїть на полиці сьомою, а якщо лічити справа наліво, то — восьмою. Скільки книжок на полиці?	2 бали

Узагальнюючи основні зміни Орієнтовних вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів, зазначимо, що вони були спрямовані на підвищення ефективності механізмів виявлення компетентнісних результатів навчання учнів, культури міжособистісної взаємодії учителя, учня і батьків у процесі контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, а також на реалізацію цільових орієнтирів, окреслених в Концептуальних засадах Нової української школи [1].

Література

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. / Уклад.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. / За заг. ред. М. Грищенка. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи // Початкова освіта. — 2014. — №4 (724). — С. 1–88.
3. Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи / Додаток до наказу МОН України від 19.08.2016 р. №1009. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-%D1%96.pdf>